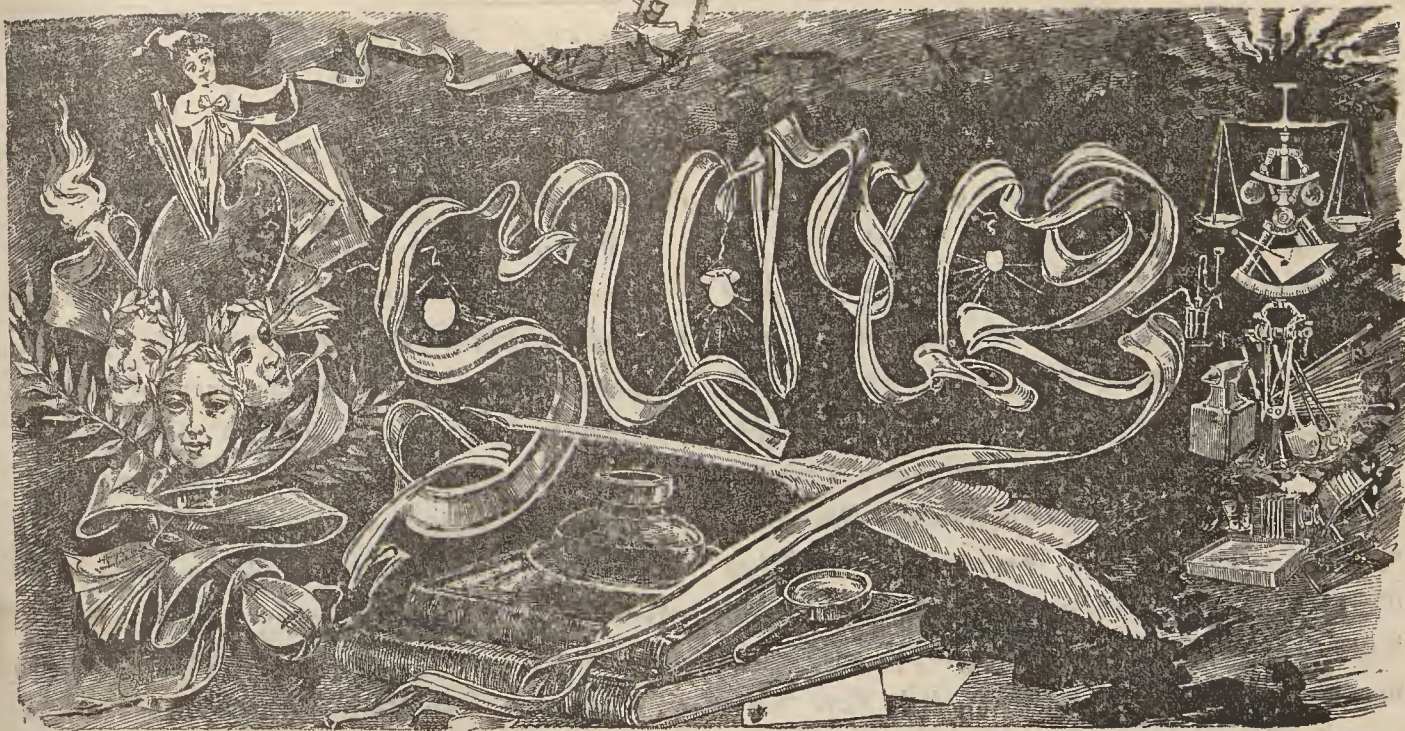

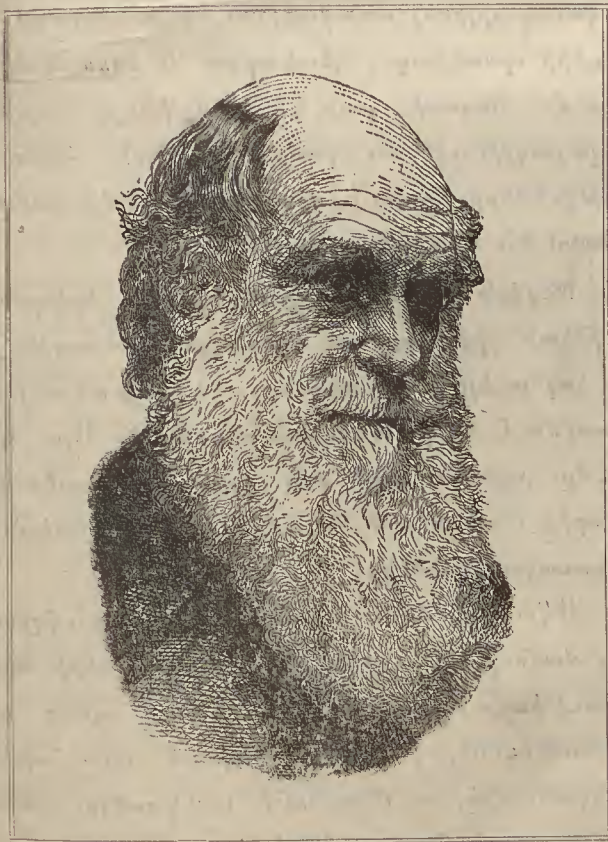

ՏԱՐԱԶԸ ԼՈՅՍ Է ՏԵՄԵՆՈՒՄ ՇԱՐԱԹԸ ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

№ 34 կիրակի սեպտեմբերի 11

հինգերորդ տարի 1894

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՀԱՐԻՐԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹՈՎ

2. Դ Ա Ր Ի Ի Ն

Հայ պարբերական մամուլի գոյութեան հա-
րիւրամեակը լրացաւ ներկայ սեպտեմբերի մէկին։
Դեռ մի տարի առաջ լրագրները աւետեցին այդ
լուրը։ Վիեննայի Միլիթարեան հայրերն ազդարարե-
ցին, թէ պէտք է այդ հանգիստաւոր օրը տօնել
վայելուչ կերպով։ Առաջարկութիւնն ամեն կողմից
ընդունեց համակրութեամբ։

Թէ ինչպէս կատարեց այդ տօնը Վիեննայում—
մեզ տակաւին յայտնի չէ։ Դիտենք միայն, որ պէտք
է լոյս տեսնի առաջին Հայ խմբագրի կենսագրու-
թիւնը և պատկերը այժմեան խմբագիրների պատ-
կերների հետ։ Արդէն լոյս է տեսել Հայ մամուլի
պատմութեան մի մասը, շուտով պէտք է դուրս
գայ և միւս մասը։

Այսպէս թէ այնպէս՝ Վիեննայի հայրերը, Ի-
րանց կարողութեան չափ, աշխատեցին, որ այդ
օրն աննկատելի չանցնի։ Իսկ ի՞նչ արեցին միւս
երկրների հայերը, ի՞նչ արեցին Պօլսեցիները և
մենք ռուսահայերս։ Ոչինչ։ Միայն «Մշակը»

մի լուրջ առաջնորդող նւիրեց, իսկ մնացեալները լռեցին:

Եւ հանդիսաւոր օրն անցաւ գրեթէ բոլորովին աննկատելի: Ոչ մի գործնական ցոյց այդ հանդիսի առիթով, ոչ մի ժողով և ոչ մի ընդհանուր տօնախմբութիւն: Ի՞նչ էր այս անտարբերութեան պատճառը: Արդեօք այն էր որ հայ մամուլի ներկայացուցիչները տակաւին ինքնաճանաչութեան այն աստիճանին չեն հասել, որ կարողանային, դէպքից օգտւելով, մի նոր զարկ տալ հասարակութեան մտքին, թէ այն երկպառակութիւնն էր, որ այժմ տիրում է մեր պարբերական թերթերի մէջ: Թէ մէկը և թէ միւսը: Մենք չենք խօսում Պօլսի լրագրների մասին, որոնք ներկայումս գլուխում են բացառիկ հանգամանքների մէջ, հանգամանքներ, որ մի աստիճան արդարացնում են պօլսեցիների անտարբերութիւնը դէպի հանդիսաւոր օրը և որոնք դեռ լիապէս յայտնի չեն ռուսահայերին: Այս դէպքում մեղքը գրեթէ ամբողջապէս բարդւում է ռուսահայ մամուլի վրայ, որ համեմատաբար արտաքին աւելի բարեպատեհ պայմանների մէջ է ապրում:

Այն տարրը, որ ամեն օր բարձրաձայն գոռում է ինքնաճանաչութեան մասին, ինքը դեռ ևս գտնւում է քաղաքակրթութեան մի ոչ բարձր աստիճանի վրայ, ուր նա անկարող եղաւ գէթ մի վայրկեան մոռանալ առօրեայ կեանքը և պատմական անցքով ոգևորւել: Այն մամուլը, որ ամեն օր քարոզում է սէր, միութիւն, ընկերական համերաշխութիւն, ինքը տակաւին այնքան տկար գտնւեց, որ չըկարողացաւ գէթ մի անգամ համերաշխութեան օրինակ տալ ամբոխին և, խմբելով մի ընդհանուր գրօշակի տակ, կատարել ընդհանուրի համար մի խորհրդաւոր հանդէս:

Այս դէպքում նա ոչ միայն հանրական շահը մոռացաւ, այլև ապացուցեց, որ նոյն իսկ իր բարոյական շահը պաշտպանելու ոյժ չունէ: Նա մոռացաւ այն տարրական ճշմարտութիւնը, թէ ով կամենում է յարգւել, թաղ ինքը պէտք է իմանայ իրան յարգել. թէ ամբօխի աչքում մամուլի նշանակութիւնը բարձրացնելու համար, նախ ինքը մամուլը պէտք է ցոյց տայ, թէ իր վարկը

արժանի է որ և է բարձրութեան: Եւ այսպիսով նա ինքն իրան տւեց մի ապտակ, որ անշուշտ ապագայ պատմաբանի համար դառն խորհրդածութեան նիւթ կը դառնայ:

Սակայն նոր գիւտ արած չենք լինիլ, եթէ այդ ապտակի պատճառը համարենք մեր մամուլի մէջ տիրող երկպառակութիւնը: Եթէ այն կուսակցական ոգին, որ ներկայումս տիրում է մեր մէջ, լինէր միակ հիմքը մամուլի երկպառակութեան, դա այնքան ցաւալի չէր լինիլ: Կուսակցութիւններ կան ամեն տեղ և ամենուրեք. նրանք հիմնւած են գաղափարների և ձգտումների տարբերութեան վրայ: Նոյնը կարելի է գէթ մասամբ ասել և մեր կուսակցութիւնների մասին: Սխալ են նրանք, որ ասում են, թէ մեզանում չեն կարող լինել գաղափարական կուսակցութիւններ: Այդպէս կարծողներն անգիտակցաբար հերքում են գաղափարների կռիւը, իսկ ով հերքում է այդ տեսակ կռիւ, նա չի ընդունում ոչ մի առաջադիմութիւն մեր հասարակութեան մէջ: Այն ինչ ուր կայ կեանք, սերունդների փոփոխութիւն, այնտեղ չի կարող չըլինել առաջադիմութիւն, ուրեմն և մտքերի պատերազմ, հետեւաբար և կուսակցական մրցում: Յայտնի բան է, մեր խօսքը այստեղ քաղաքակրթութեան համը ճաշակած հասարակութիւնների մասին է, որոնց թւին այժմ պատմականում են և՛ հայերը:

Խնդիրն այն է, որ հայ մամուլի երկպառակութեան հիմունքը լոկ կուսակցական հոգին չէ: Այլ կայ աւելի խորը պատճառ. դա հայի անյաղթելի ձգտումն է դէպի անհատականութիւն: Այս ձգտումը հայի հոգեկան այն գլխաւոր յատկանիշն է, որից առաջանում են ամբողջ ազգի գրական և բացասական կողմերը:

Ահա այդ գոտութիւններն աւելի են իշխում մեր մամուլի մէջ, քան թէ գաղափարների տարբերութիւնը և մրցումը: Եւ մենք հէնց այդ գոտութիւններով ենք բացատրում այն տխուր հանգամանքը, որ մեզանում աննկատելի անցաւ հայ մամուլի հարիւրամեակը:

Փ Ո Ղ Ա Ս Է Ր

(Կեանքի պատկեր)

Քամուրի բերածը

Քամուն կըտանի...

Առած

I

Պեռ մանուկ ժամանակից նա յաճախ լսում էր «փող» բառը: Երբեմն լաց էր լինում բոլորովին ուրիշ բանի համար, բայց նրա ձեռքում գնում էին մի քանի կոպեկ և ասում.

— Ա՛յ, բազի *) է, ա՛յ, գիգի **) է...

Ջարմանում էր նա միանգամայն, որ իր ուզածը չեն կատարում. լեզու էլ չունէր, որ նրանց հասկացներ, ստիպւած լռում էր և ուշադրութիւնը կենդրոնացնում տւած առարկայի վրայ, և սկսում էր մտածել, բայց չէր կարողանում հասկանալ թէ տւածը ինչ բան է: Նրանից մեծ, ուրիշ մանուկներ էին գալիս և տեսնելով փողը, ուրախանում էին նրա փոխարէն. բայց միևնույն ժամանակ աչքերը չէին հեռացնում նրա ձեռի առարկայից և կամենում էին մի կերպով կորզել: Նրանց շատ անգամ աջողում էր փողը խլել՝ մի ուրիշ ուտելիք տալով նրա փոխարէն: Այնուհետև ստուերի նման նա զգում էր փողի յարգը և նրա մէջ այդ մտածմունքը կարծես համոզմունք էր դառնում...

Նա հետզհետէ մեծանում էր. քանի մեծանում էր՝ այնքան որոշ կերպով նկատում էր փողի արժանաւորութիւնը: Հէնց որ մի սիրուն, գեղեցիկ և վերջապէս լաւ բան էր հարկաւոր, նրա աչքի առաջ փող էին տալիս և առնում ամեն ինչ: Այո՛, հետզհետէ նա սկսում էր սիրել փողը. շատ անգամ լաց էր լինում փողի համար և հօրից կամ մօրից ստանալով՝ լռում: Համբուրում էր ստացած փողը և ուրախանալով ասում.

— Օ՛հ, կըտանեմ ինձ համար լաւ-լաւ բաներ կառնեմ...

Հասակն առել էր, պէտք է գնար ուսումնարան, նրան հարկաւոր էին գրքեր, տետրակներ և զանազան դասական առարկաներ: Իսկոյն հայրը փող տալով՝ առնում էր բոլորը: Ուսուցչին նոյնպէս փող

էր տալիս, որ նրան գիր սովորեցնէր: Նա լաւ նկատում էր, որ ով փող էր ստանում՝ ուրախութեան նշույլը խաղում էր նրա երեսին. «Ա՛հ», ասում էր նա ինքն իրան. «բոլորն էր հէնց փող են ուզում»...

Ուսումնարանում երկար չըկարողացաւ մնալ. նա զրել-կարգալ արդէն գիտէր. ուստի սկսեց տեղ փնտրել ծառայելու համար: Ի՞նչ տեսակ ծառայութիւն ուզում էր լինէր, նրա համար միևնույն էր, միայն թէ փող տային:

Նա տեսնում էր, որ խանութպանները ամբողջ օրը աչքերը չռած՝ գնողի էին սպասում: Հէնց մի մարդ էր երևում, նրանք տեղերից վեր էին թռչում: Ապրանք ծախելու համար ամեն բան մոռանում էին, ինչ ասես, որ չէին ասում: Ստախօսում, խաբում, բամբասում, մի խօսքով ամեն բան անում էին, միայն թէ ապրանքն առնէին և փող տային փոխարէնը: Եւ նա այդ շատ բնական էր համարում, որովհետև զգում էր, որ տիրապետող տարրը փողն է: Աչքը որտեղ գցում էր՝ մեծ մասամբ փող աշխատելու հիմնարկութիւններ էր տեսնում: Արհեստաւորը չարչարում, տանջում էր, մշակը զրատի նման բեռն էր կրում, վաճառականն ամեն բան կեղծում էր — մի խօսքով՝ ամեն անհատ իր ոյժից վեր աշխատում էր, և այդ բոլորը միայն փող աշխատելու, փող ձեռք բերելու համար: «Փող» և «կեանք» համանիշ էին հնչում նրա ականջին: Միայն տեսնում էր, որ ով փողին չի ծառայում, նրան երկրպագութիւն չի անում, նա սոված է մնում, դռնէ դուռն է ընկնում...

Այդ հաւատով նա մտաւ մի խանութ ծառայելու: Նրա առաջ մեծ ասպարէզ բացւեց: Տիրոջ սիրտը զրաւելու համար ամեն ինչ կատարում էր. ողջ օրը անխոնջ աշխատաւորի նման աշխատում էր, հանգստութիւն չունէր: Տան ծառայի գործն էլ նա էր կատարում և տէրը նկատելով նրա աչքաբացութիւնը, այդ պաշտօնն էլ նրան էր յանձնել, որ տան ամեն ուտելիքները, կարեւոր իրերը նա առնէր: Ամեն բանից նա իր օգուտն ունէր. մթերքավաճառների հետ բանաւոր պայման էր կապել, որ իւրաքանչիւր առած բանից իրան տոկոս տային: Նրանք ուրախութեամբ կատարում էին այդ

*) Փող:

**) Դեղեցիկ իր:

u n u l u d m h y u h i

պատուէրները, որովհետեւ միշտ նրանցից էր առնում. իսկ նրա տէրը շուտ-շուտ հիւրեր հրաւիրել գիտէր: Այդ հրաւերքներին նա տանն էր լինում և ամեն բան նրա ձեռով էր անցնում: Հիւրերը լաւ «սեղան բաց անելու» համար նրան տասնանոցներ էին փէշքէշ անում: Խանութից էլ պահաւ օգուտ չունէր: Տէրը շատ սիրում էր նրան և խանութը երբեմն թողնում էր նրա յոյսով և գնում ուրիշ տեղ, մի քանգոմայն հաւաստի լինելով նրա հաւատարմութեան վրայ: Նա յարմար առիթը ձեռից բաց չէր թողնում. ապրանքներ էր թռցնում խանութից և ծանօթ խանութպանների վրայ ածանգնով ծախում: Երբ նկատում էին, որ մի որ և է ապրանք պահաւ է, նա միւս ծառայողների վրայ էր գցում և ռոճիկը կտրելով վռնդում խանութից: Նրա վրայ կասկած չէին տանում. եթէ պատահում էլ էր, որ այդպիսի մի բան կարծում էին, նա այնպէս անմեղանում էր, որ նրանք փոշմանում էին դրա համար...

Նա տեսնում էր, որ իր ճարպիկութիւններից վաստակած գումարը հետզհետէ աճում է: Այդ աշողութիւնից աւելի սիրտ էր առնում և եռանդով աշխատում:

Նրա ծնողները շուտով վախճանեցան: Մի քոյր մնաց տանը. նա էլ խեղճի գլխին ցաւ էր դառել. փող էր ուզում նա զանազան անհրաժեշտ կարիքների համար, իսկ նա փող ուզող մարդիկների երեսն անգամ չէր ուզում տեսնել: Ծնողների վախճանելուց յետոյ քոյրը օր ըստ օր է մաշում էր. սակայն նրան ի՞նչ փոյթ: Յամաք հացը գնում էր առաջը և ասում.

— Կուգես կեր, կուգես մի ուտիլ, աւելորդ փող չունիմ:

II

Պատահում էր որ նա մի խանութից դուրս էր գալիս, մի քանի օր պարապ էր մնում. որպէս զի աւելորդ փող չըմսխէր այդպիսի ժամանակներում, նա տանը նստում էր և հին շորերը կարկատում, կամ լւանում: Պէտք է ասած, որ նա երբէք շուտով մի խանութից չէր դուրս գալիս. մինչև նոր տիրոջից հազարներով չօգուէր, ձեռք չէր վերցնիլ նրանից: Նա այնքան հեզահամբոյր

էր դառնում իր տիրոջը, որ վերջինս անպայման կերպով ամեն բան հաւատում էր, դրամարկղի իրաւունքը լիովին նրան էր շնորհում: Նա յարմար առիթից օգտւելով, տիրոջ բացակայութեան միջոցին հազարներով գրպանն էր դնում և լուցկին ու նաւթը իրար բարեկամացնելով, անվրդով հեռանում... Գիշերւայ կիսին լսում էր թէ այս ինչ մարդի խանութում հրդեհ է յայտնւել և ոչ մի բան չեն կարողացել ազատել: Ի հարկէ, ոչ ոք նրա վրայ կասկած չէր տանում. նրա աշխատասիրութիւնը, հալալութիւնը մինչև անգամ հուշակաւ էին: Քանի տիրոջ հետ նա այդպէս վարւեց. երբեմն ուրիշի խանութից էր հրդեհում, որ շուտով տիրոջ խանութին էր հասնում: Եթէ նրա տիրոջ խանութը ապահովւած էր լինում, գումարը ստանալուց յետոյ, գնում էր տիրոջ մօտ և յայտնում թէ՝ «պատճառն ես եղայ, որ դուք ազատեցիք ձեր համարեա անպիտան ապրանքներից, կրկնապատիկ փող ստանալով դրանց փոխարէն, որովհետեւ հրդեհողն ես եմ և ձեր օգուտն աչքի առաջ ունենալով, այդպէս արեցի»: Ի հարկէ, տէրն այնքան բարի էր գտնւում, որ մի քանի հարիւր լուբլի նւիրում էր նրան: Իսկ եթէ խանութը ապահովւած չէր լինում, շատ էլ նրա փոյթը չէր, նրա խիղճը երբէք չէր վրդովւում այդպիսի ըրպէսներում, որովհետեւ նպատակը բարձր էր, փող էր ձեռք բերում այդ կերպ վարւելով: Իսկ փողի համար ո՞վ չէր չարչարում, ամեն կերպ աշխատում: Թէև ուրիշները իրանց կեանքը մաշելով էին փող աշխատում, իսկ նա այդպիսի հանգիստ ճանապարհներով: Ուստի և նա իր կեանքում մի անգամ չըհիւանդացաւ. այլ ընդհակառակն, ուժեղանում էր, իսկ փորն էլ հաստանում էր, հա՛ հաստանում... Նրա կեանքի նպատակն էր—փող գիգել և նա գիգում էր, ամեն բանից փողը բարձր հայտնելով...

Գիշերները մինչև անգամ հանգիստ չէր քնում. ասենք հանգիստ էր քնում, բայց զանազան ոսկէ, արծաթէ իրեր էր տեսնում և կամ մեծ քանակութեամբ հարիւրանոցներ էր գտնում, և կարծելով թէ այդ բոլորը ճիշտ է, պահում էր մի ծածուկ տեղ—սակայն զարթնելով տեսնում էր, որ երազ է եղել: Կրկին քնում էր և աւելի մեծ

քանակութեամբ ոսկի գտնում, և ինքն իրան ա-
սում. «Հիմա հօ երազիս մէջ չեմ, ահա բոլորը
ձեռիս է»... Աչքերը բացում էր և տեսնում որ
ցնորք է: Քնած ժամանակն էլ առևտուր էր ա-
նում բարձր ձայնով և իր ճարպիկութիւնների
վրայ ծիծաղում...

Նրա անունը քոսոտ-Օհան էր, բայց լետոյ
նրա նիւթական զօրութիւնը նկատելով, պ. Օհաննէս
էին կանչում: Նա էլ խանութներում չէր ծառա-
յում, այլ իր «հալալ» աշխատանքով վաստակած
պատկառելի գումարը շահեցնում էր: Նա հասա-
րակ դասի մէջ ման էր գալիս և փողերը շահով
տալիս. 20—25 տոկոսով տալիս էր կարիք ունե-
ցողներին: Միամիտների աչքերին թող էր փչում
և մէկին տասն աշխատում: Դրամագլուխը զար-
մանալի արագութեամբ աճում էր...

Այնուհետև սկսեցին անւանել նրան Օհաննէս-
աղա:

Նա տեսնում էր, որ փողով մարդ ամեն բան
դառնում է. «փողն Աստուած է», ասում էր նա
յաճախ իր ամբողջ կեանքի վրայ մի ակնարկ ձգե-
լով: Տեսնում էր, որ փողով է այն ամենին հա-
սել և երբեք դրանով չէր ուզում կշտանալ, այլ
աւելի էր նրա եռանդը բորբոքում...

Նա միշտ նոր նոր բաների վրայ էր մտա-
ծում, որ տեսնէ որտեղ մեծ օգուտ կայ: Մինչև
անգամ ամուսնութեան վրայ էլ չէր մտածում.
ի զուր տեղը ծախքերի համար դուռը բանալ՝
նրան մահու չափ ատելի էր: Մի հասարակ սե-
նեակով եօլայ էր գնում. ծառայ թէև պահում
էր, բայց գողութիւն էր անում, այնպէս որ ստիպ-
ւած օրը մէկին դուրս էր անում: Նրանց ռոճիկը
միշտ կտրում էր պատճառ բերելով, որ բաժակը,
կամ աղամանը կտրել են: Այդպէս վարւելուց
պակաս օգուտ չըկար: Եթէ ամեն բանի մէջ այդ-
պէս չըվարէր, ուրտեղից ահագին դրամագլուխ կը
գոյանար...

Նա տեսաւ, որ դրամագլուխն աւելի կըմե-
ծանայ, եթէ մեծ-մեծ բաների ձեռնարկէ. այնու-
հետև առաւ տներ, հիւրանոցներ, ջրաղացներ...
Փողը աղբիւրի նման սկսեց բղխել նրա կալածնե-
րից, մարդ էր հարկաւոր, որ նրանց ժողովէր:

Նշանաւոր կապալներն էլ ձեռիցը բաց չէր թո-
ղում, փողի զօռը գցելով՝ ամենի ձեռից խլում էր.
ո՞վ կարող էր նրան ընդդիմանալ:

Երբ այդ տեսակ մի նշանաւոր կապալ պիտի
լինէր, նա նախ բարեկամ անում էր կապալի
լիազօրի հետ. ամեն բան այնպէս էր կարգադրում,
որ աճուրդ չեղած, նա արդէն կապալն իր վրայ
էր հաշւում: Ինչ ասել կուզէ, որ լիազօրն ամեն
կերպ աշխատում էր նրա հետ առաւել սերտ
կերպով բարեկամանալ՝ տեսնելով, որ նրա «հացը
քաղցր է»: Այդ հացը՝ փողը նա իր հերթում չէր
խնայում, և մինչև անգամ այդ կողմից շուսլ էր,
որովհետև այդ գործից հազարապատիկ օգուտում
էր: Նա օգուտը երբեք ձեռքից բաց չէր թող-
նում. ամեն բան կշռում էր և միշտ ծանր կող-
մին էր նստում: Ոչ մի կերպով չէին կարողանում
նրան որոգայթ ձգել. այդպէս մտածողին կապիկի պէս
«պար էր ածում», և նրա ամեն գործերը մի անե-
րևոյթ ձեռք խառնակում էր. և ողորմելին այդ
անաջողութիւնն իր «սև բախտին» էր վերա-
գրում:

Նրա դէմ միշտ շատ դժգոհողներ էին լի-
նում. ի հարկէ այդ նրանից էր, որ ամենից էլ
գջւում էր, «հալալ» փող էր ձեռք բերում: Շատ
անգամ դժգոհողները գործը դատաստանի ականջն
էին ձգում և գանգատում: Այդպիսի դէպքերը
սովորական էին, յաղթութիւնը միշտ նրա կողմն
էր լինում, որովհետև ամենայայտնի փաստաբան-
ներն էին նրան նշատապանում, որոնց առատօրէն
վարձատրում էր. բացի դրանից սուտ վկաներ փո-
ղով հարկւրաւորներով ճարում էր: Դատաստանն
էլ այդտեղ ամենևին մեղաւոր չէր. նա տեսնում
էր, որ ամենն էլ ապացոյցներով նրա արդարու-
թիւնն են ջատագովում, ի հարկէ, վճիռը նրա օգ-
տին էր կայացնում: Պատահում էր էր, որ նրա
դէմ դժգոհողների վկաները յանկարծ նրան էին
պաշտպանում... և դրստում՝ առանց այն էլ «դրուստ»
գործը... Պարզ բան է, որ այդպիսիների փորը
նիւթական «շնորհ» էր մտել... նրանից:

Իհ, քնչ հարկաւոր է փողի հրաշքների մա-
սին երկարաբանել... մի խօսքով նա ամեն բանի
մէջ գործ էր դնում փող և փառաւոր հետևանք-

ների հասնում: Այո՛, փողի ոյժն ամենակարող և անսահման էր նրա համար...

Նա բնակում էր պալատանման ապարանքում և այդ տեղից նայում մահկանացուների վրայ, որոնք նրա աչքին մոթեղներից էլ փոքր էին երևում: Այնուհետև նա իր առաջ ոչինչ անհնարին բան չէր տեսնում, և այդ խօսք չէ, գործով ապացուցանում էր զրա ճշմարտութիւնը: Մինչև այդ ժամանակ նա չէր կամենում իրան ցոյց տալ, բայց որ ասպարէզ իջաւ, հարուստ աղաները զինաթափ ընկան: Նրա ոտների առաջ: Ասպարէզը մնաց նրան. նա իր գործութիւնը հետզհետէ առաւել ուժգնութեամբ երևան էր հանում: Մի որ և իցէ գործի մէջ ընդդիմանողներին անխնայ խորտակում էր...

Նա տեսնում էր, որ աննկուն ու գորեղ ոյժ ունի, և այդ ոյժը գործ էր դնում ամենաբոլուն կերպով:

Նրան վերակոչում էին Իւան-աղա Սերգէիչ Ուստաբանդով: Թէև նա հասակաւոր էր և ամուսնանալու ժամանակն էր (ո՛վ գիտէ զեռն անցել էլ էր), բայց նրան հաւասար կին չըկար, որ պսակէր և իրան ամուսնանալ առաջարկողներին՝ պատասխանում էր.

— Ե՛հ, թէ՛նչ հարկաւոր է կինը. դու փո՛ղ ասա՛, փո՛ղ, թէ չէ մնացածը զարդակ բան է...

ՍԻՒՄԲԻՒԼ

(Կըշարունակել)

Գ Ո Ղ Թ Ն Ի Ք

Մըրկածուփ կեանքի ծովից
Ես դալկացած և ուժասպառ՝
Գալիս եմ քո գիրկը նորից,
Օ՛, մայրենի Գողթան աշխարհ:

Սիրում եմ ես հանգիստ առնել
Քո խանդավառ գգնող գրկում,
Սիրում եմ ես հանգիստ ննջել
Ծաղկափթիթ քո դաշտերում:

Սիրում եմ ես բուռն սիրով
Քո գեղաբոյս այգիք կանաչ,

Քո սիրախորժ գեփուռը հով,
Սառ ջրերըդ քաղցրակարկաջ:

Երբ երկնային երգիչներդ
Անուշաձայն դալկալիկով
Թնդացնում են սէդ լեռներըդ,
Սիրտըս լցնում հրճանքներով:

Յիշում եմ ես այն ժամանակ
Քնարները քո ոսկեւար,
Որ հնչէլով մեղմ, անուշակ,
Թափում էին կեանքը աշխարհ:

Յիշում եմ քո փառաբանած
Պառնասի հէզ զաւակներին,
Որ հայրենի սիրով վառւած՝
Գովում էին հայ քաջերին:

Իսկ այսօր, զ երկիր Գողթան,
Երգիչներդ սառ հողի տակ
Լուռ քնած են, լուռ յաւիտեան,
Ել չի հնչում նոցա դաշնակ...

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՑ

Ներ.-Ագուլիս, 19-ին յունիսի:

Ա Ն Տ Ո Հ Մ Ը

(Հէկտոր-Մալոյի—Hector-Malot-ի)

Վիտալին, ինչպէս փորձւած մարդ, չէր կարող չիմանալ, որ սառնամանիքում քնել, նշանակում է մեռնել. հետեւապէս պէտք էր ենթադրել, որ նա կորցրել էր իր գիտակցութիւնը, եթէ ոչ, նա չէր վճռիլ իրան հետ ինձ էլ կորցնել: Ինչ որ ինձ պատուիրել էր, իսկութեամբ կատարեցի. կարելոյն չափ լաւ տեղաւորւելով, պառկեցի և իսկոյն զգացի, որ քունս գալիս է. սկսեցի ձեռքերս շփել. ոչինչ չէի զգում:

Վախենալով թէ մի գուցէ սառչեմ, ես աշխատեցի կոպէս բաց անել. Վիտալին շնչում էր. կապին ձգւած էր ամբողջ մարմնիս երկարութեամբ և քաղցր քնած էր: Պարզ յիշում եմ, թէ ինչպէս ծառի չոր տերևների նման յարգը ուղիղ մեր

երեսին էր թափւում: Փողոցում գերեզմանային լուծիւն էր տիրում. այդ լուծիւնից երկիւղ զգացի և աչքերս լցեցին արտասուքով. երբ մտածեցի «չըլինի թէ այստեղ մեռնեմ, խեղճ Բարբերինա մայրս որքան կը վշտանայ, եթէ այդ լսէ»: Նորից փակեցի աչքերս: Երևակայութեանս մէջ առաջս պատկերացաւ մեր գիւղական տնակն իր պարտիզով... արևը փայլում է, օրը տաք է, ծաղիկներն աճում են, տորգիկները ծվծւում են թփերի մէջ... Բարբերինա մայրիկը փռում է առւի ջրով լացած շորերը... լսում եմ թէ ինչպէս է վշտում ջուրը սարի տակ: Շաւանօնից տեղափոխեցի «Պարապ» նաւը. Արտիւրը քնած է փոքրիկ մահճակալի վրայ, իսկ միսս Միլիգէնը հաւանական է, որ մտածում է, թէ գուցէ ես այժմ ցրտում... մտքերս խառնւեցին... ես կօրցրի գիտակցութիւնս...

Երբ արթնացայ, տեսայ որ պառկած եմ անկողնում, վառարանի լուսով լուսաւորւած մի սենեակի մէջ:

Ո՛րտեղ եմ ես, ո՞վքեր են այս մարդիկ, որ շուրջս կանգնած ինձ են նայում. մէկը ծերունի է գորշ բաճկոնով և փայտէ սանդալներով, երկուսը տղայ են, երկուսն աղջիկ, սրանցից փոքրն ինձ է նայում անթարթ աչքով... Ինչ տարօրինակ աչքեր... ես նստեցի անկողնիս մէջ.

—Ո՛ւր է Վիտալին, հարցրի ես:

—Երևի նա իր հօր համար է հարցնում, ստաց աւելի հասակաւոր և ըստ երևոյթին բոլորից աւագ աղջիկը:

—Նա իմ հայրը չէ, այլ իմ պարոնը... ո՛ւր է նա, ո՛ւր է Կապին,—կրկնեցի ես:

Տէր Աստուած, ինչեր չը պատմեց ինձ հիւրասէր ընտանիքի գլխաւորը, քեռի Պիեռը, որ արհեստով պարտիզպան էր. գիշերւայ երկու ժամին երբ նա դուրս է գալիս տանից և բաց անում պարտիզի դուռը, գտնում է մեզ յարգէ շերտի տակ ծածկւած. Կապին հաջում է. իսկոյն լապտեր բերելով համոզւում են, որ Վիտալին սառել է. նրա դիակն ուղարկում են ոստիկանատուն, իսկ ինձ տեղափոխելով այս տունը, պառկեցնում են անկողնում. Պիեռի որդոց վկայութեամբ Կապին

սկսում է օճնալով վազել տիրոջ դիակի ետեւից: Ես մնում եմ պառկած առանց կենդանութեան որ և է նշոյլի ամբողջ 6 ժամ և սթափւում եմ ջերմութիւնից միայն երեկոյեան դէմ: Դաստիարակիս հետ պատահած տխուր դէպքի պատմութիւնը լսելով, ես սկսեցի հեկեկալ. բանւորի ընտանիքը մենակ թողեց ինձ, որ հանգստանալու ժամանակ ունենամ: Ես երկար չը կարողանալով սպասել, անգիտակցաբար վեր կացայ անկողնից, քսանաղին ուսովս ձգեցի և մտածեցի դուրս գնալ. բայց ո՛ւր, ինքս էլ չը գիտէի: Ոտքերս ծալւում էին, աչքերիս մէջ կանաչ շրջաններ էին երևում. միւս սենեակից ձայներ լսելով՝ մեքենաբար այն կողմը շարժեցի. երբ դուռը բաց արի, տեսայ, որ ամբողջ ընտանիքը նստած է ընթրիքի: Կաղամբից պատրաստած խառնաթանի անուշ հոտը գրգռեց հոտոտելիքս. այստեղ միայն ես զգացի, թէ որչափ քաղցած եմ, քաղցից այս ու՛այն կողմն էի ընկնում: Իմ քաղցած լինելս ամենից շուտ հասկացաւ մեծ աղջիկը, որը սուր հայեացք ունէր. նա տեսնելով թէ ինչ ագահութեամբ եմ նայում խառնաթանի վրայ, մի ամբողջ լի ափսէ կերակուր տւեց ինձ. ապա ածեց և երկրորդը. իւրաքանչիւր անգամ գդալը բերանս տանելիս, կարծում էի, թէ ինձ կեանք են ներշնչում:

Ես խօսեցի պարոնների հետ, պատմեցի նրանց իմ ով և որտեղից լինելս. մանկութեանս տխուր պատմութիւնը մի քանի անգամ լացաքրեց նոր խնամակալիս, Պիեռ Ակէնի աղջիկներին: Պիեռ Ակէնը կին չուներ. արհեստով ծաղկաբոյժ էր. մօր տեղը ընտանիքում բռնել էր 14 տարեկան Ստեֆանէտան, որի կրտսեր քոյրն ու եղբայրներն էին Ալէքսիսը, Բենեամինը և 6 տարեկան Լիզան, որն իր չորս տարեկան հասակում հիւանդութիւնից համրացել էր: Բժիշկները հաւատացնում էին, որ նա ժամանակով կառողջանայ: Նրա որոշ շարժւածքներն ու արտայայտիչ աչքերը պարզ կերպով յայտնում էին նրա ամեն մի միտքը, ամեն մի ցանկութիւնը: Հայրը ոչինչ չէր խնայում նրան. նրա ամեն մի խօսքը հօր համար օրէնք էր: Քեռի Պիեռն իր աղջկայ խնդրով որդեգրեց ինձ. ես այլ ևս անտոհմ չէի. արդէն երկու քոյր և երկու

եղբայր ունէի. նրանք այնքան բարի եղան, որ Կապիին անգամ չըբաժանեցին ինձանից: Հաւատարիմ քոթոթը նոյն գիշերն ևեթ վերադարձաւ մեզ մօտ և երբ ինձ տեսաւ, ուրախութիւնից ցնորւած սկսեց լիզել ձեռքերս, երեսս, վիզս:

Երբ որ իմ վիճակս արդէն որոշւեց, ես հարցրի քեռի Պիեռին.

— Ի՞նչ պէտք է անենք Կապիին:

— Նրան էլ կըպահենք մեզ մօտ, պատասխանեց նա:

Կապիին կարծես թէ հասկանալով գործի էութիւնը, կանգնեց յետին թաթերի վրայ, առաջի աջ թաթը դրեց կրծքին և խոր գլուխ տւեց: Այս բանն ընդհանուր ծիծաղ շարժեց և առաջին ընկերացիս իսկ շուներ սիրելի դարձաւ ընտանիքին: Ես չէի իմանում ինչպէս հատուցանեմ փոխարէնը տան տէրերին, նրանց հիւրասիրութեան համար. ամբողջ գիշերը երգում և նւագում էի՝ մեծ հաճոյք պատճառելով համր Լիզային, որը նշաններով ցոյց էր տալիս, թէ ես ոչխարի մորթու մուշտակի մէջ և ուսերիս փուլած մագերով շատ նման եմ Պետրոս Անպատականին մանկութեան հասակում, որի պատկերը կախած էր իրանց պատից:

Ինձ նախազգուշացրին սկզբից, թէ ոստիկանատանը հարց ու փորձ կանեն Վիտալիի մասին. ես շփոթւած էի, որովհետեւ հանգուցեալի անցեալի մասին ոչինչ չըգիտէի: Քեռի Պիեռը տեսնելով իմ շփոթութիւնս, հետս եկաւ ոստիկանատուն հարց ու փորձին ներկայ լինելու: Ես հարկադրւած էի երկար ժամանակ մնալ ոստիկանատանը և ամենամանրամասն կերպով պատմել կեանքիս պատմութիւնը սկզբից մինչև վերջը. ես խօսքս վերջացրի նրանով, որ Վիտալին վարձել էր ինձ մի տարով որոշեալ գնով, ինձ սնուցանող կնոջ ամուսնունց:

— Այժմ ուր պէտք է գնաք, հարցրեց պաշտօնեան:

— Թող տւէք, պարսն, վերցնել նրան այժմ ինձ մօտ իբրև որդի, ասաց Պիեռը:

Պաշտօնեան տւեց իր կատարեալ համաձայնութիւնը, չըմոռանալով աւելացնել, որ այդպիսի վարմունքը պատիւ է բերում նրա կարեկից սըր-

տին: Մնում էր պարզել մի հանգամանք. թէ ո՞վ էր հանգուցեալ Վիտալին. իմ ցուցումներից այնպէս երևաց, որ բացի Գարաֆօլիից ուրիշ ոչ ոք չէր կարող իմանալ ծերունու պատմութիւնը: Ինձ հարցրին թէ արդեօք չըգիտեմ Գարաֆօլիի տունը կամ գոնէ փողոցը: Ես դրական պատասխան տւի. և երեքով, ես, պաշտօնեան և քեռի Պիեռը հասանք Լուրսին փողոցը և բարձրացանք Գարաֆօլիի տան չորրորդ յարկը. Մատինան այլ ևս վառարանի մօտ չէր, երևի նա պառկած էր հիւանդանոցում: Գարաֆօլին տեսնելով ոստիկանին, իսկոյն փետացաւ, երևի ոչ առանց պատճառի, բայց լսելով Վիտալիի մահւան լուրը, նա կարծես ազատ շունչ քաշեց և ասաց, որ հանգուցեալին շատ լաւ ճանաչում էր:

— Նրա ազգը Վիտալի չէ, այլ Կարլօ Բայլգանի, ասաց Գարաֆօլին. քառասուն տարի առաջ նա Իտալիայի ամենանշանաւոր երգիչներից մէկն էր համարւում: Նրա փառքը տարածւած էր ողջ Եւրոպայում. բայց յանկարծ նա կորցրեց ձայնը և չըկամենալով երկրորդական դերեր կատարել, իր անունը փոխեց Վիտալի և սկսեց զանազան արվեստներով պարսպել. նա ոչ մի տեղ յաջողութիւն չըգտնելով՝ սկսեց այնուհետև կրթւած շներ պահել: Չընայելով իր աղքատութեան, այնուամենայնիւ նա վերին աստիճանի հպարտ էր. նա աւելի շուտ կըվճռէր մեռնել, քան թէ յայտնել, որ ինքը ծալտեալ շրջում է, որովհետև հասարակութիւնը նրան ճանաչում էր իբրև մի հռչակաւոր դերասանի: Նրա այս գաղտնիքը ես պատահմամբ իմացայ:

«Ահա, ուրեմն, որտեղ է խորհրդաւոր հանելուկի բանալին, մտածեցի ես. իմ սիրելի և թըշուառ դաստիարակ: Ինձ չըյաջողւեց ներկայ գտնւել նրա թաղմանը: Յուզմունքից ջղերիս անբնական լարւելը և որ գլխաւորն է՝ ցրտից ու քաղցից ուժասպառ լինելը, ինձ անկողին ձգեցին. ես թութերի բորբոքումն ստացայ և բոլորովին առողջացայ միայն զարնան սկզբներին»:

Ինքը Պիեռը և իր որդիքը գիշերները հերթով պահպանում էին հիւանդ Բեմիին, իսկ ցերեկը նրան յանձնում էին Ստեֆանէտային, ամ-

բողջ ընտանիքի այդ սլահասական հրեշտակին: Բեմի անց կացրած երկու տարիները այդ աղքատ, բայց ազնիւ ընտանիքում կարող են նրա կեանքի ամենաերջանիկ տարիները համարւել: Այդտեղ նա աւելի կազդուրւեց ֆիզիկապէս քան թէ Վիտալի մօտ. քանի որ դեռ նա հիւանդ էր և բոլորովին չէր առողջացել, նրան սլահասանում ու խնամում էին, բայց երբ դարնան սկզբներին նա առողջացաւ և ոյժերը կազդուրւեցին, այն ժամանակ նա դարձաւ քեռի Պիեռի և իր որդոց նման բանւոր. սկզբում նա իր թուլութեան պատճառով իր նոր եղբայրակիցներից մի քանի նկատողութիւններ ստացաւ. բայց մի ամսից յետոյ ճարպիկութեամբ և եռանդով յետ չէր մնում նրանցից: Մի բան, որ հիւրասիրւած Բեմին սիրելի դարձրեց ընտանիքի զխաւորի՝ քեռի Պիեռի աչքում, դա նրա սէրն ու առանձին ուշադրութիւնն էր դէպի համր Լիզան: Իր բոլոր ազատ ժամերը՝ նա նւիրում էր փոքրիկ աղջկան. զբօսնում էր նրա հետ, բարձր ձայնով կարգում էր նրա մօտ, երգում էր և քսանաղիի վրայ նւագում, այնպէս որ մինչև առաջին տարւայ վերջը կարողացաւ գրել սովորեցնել նրան: Այս բանը շարժեց Պիեռի գուլթը:

— Ես լիմար կըլինէի, եղբայր, ասաց նա մի անգամ Բեմին, եթէ քեզ չընդունէի ինձ մօտ, դու իմ աղ ու հացի քառապատիկն ես վերադարձնում:

Կիրակէ օրերը Ակէնների ընտանիքի զւարճալուօրն էր. վաճառատեղերից վերադառնալով և շտապով ճաշելով, նրանք վերջացնում էին պարտեզի աշխատանքները և ապա հաւաքւում տան կողքին կաած խաղողի որթերից հիւսած հովանոցում: Բեմին նւագում էր այգտեղ իր քսանաղիի վրայ, իսկ երիտասարդները պարում էին: Երբեմն էլ Կապին իր տիրոջ հետ զանազան ծաղրաշարժ արարքներ էր անում և ծիծաղացնում բոլորին: Բեմին այնքան մտերմացաւ Պիեռի ընտանիքի հետ և այնքան գոհ էր իր վիճակից, որ երբ մտածում էր թէ «չըլինի նորից մի դժբախտութիւն պատահի», երկիւղից դողում էր: Տղայի նախազգացումը չը խաբեց իրան:

Քեռի Պիեռը յայտնի էր ողջ Փարիզում իբրև նշանաւոր ծաղկաբոյժ, մանաւանդ նա հմուտ էր

բազմաթերթ շահալրաններ աճեցնելու արւեստում, մի գաղտնիք, որ շատ քիչ պարտիզպանների էր յայտնի. այս պատճառով ահա ամեն ամառ, յուլիսի վերջերին նրան հրաւիրում էին զանազան պարտեզներ ջերմոցներն ու աճուները զննելու: Ստեֆանէտան շատ էլ չէր սիրում ծաղիկների այս սեզօնը, որովհետև իր հայրը որ ոգելից խմիչքներ չէր սիրում առհասարակ, այդ միջոցներին վերադառնում էր տաւն գրեթէ միշտ խմած, Աղջկին աշխատում էր գիշերները վաղ քնացնել երեխաներին, ապա ինքը բոլորովին յոգնած՝ նըստում սպասում էր ծերունի հօր վերադարձին, փողոցի ամեն մի շշուկին ականջ դնելով: Պիեռը, որ միշտ քնքշութեամբ և սիրով էր վերաբերւում իր աղջկան, այսպիսի դէպքերում բարութիւնից իրան կորցնում էր և մինչև անգամ խստանում էր, անւանելով Ստեֆանէտային «մամզէլ ժանդարմ», յանդիմանում էր, որ գիշերները քունը կտրելով՝ նստում էր և իր վերադարձին սպասում. բայց առհասարակ բանը խաղաղութեամբ էր վերջանում և հայրն աղջկանից մինչև անգամ ներողութիւն էր խնդրում իր թեթեամտութեան համար:

— Ահ, սիրելիս, դու գիտես, որ բաւական է առաջին բաժակը խմել, և այնուհետև երկրորդը արդէն ինքնըստինքեան նրա յետևից կերթայ, իսկ երրորդին՝ բոլորովին կըմոռանաս թէ աշխարհում ընտանիք, պարտատէրեր և այլ այսպիսի բաներ կան:

Պիեռն աւելի յուզւում էր այն ժամանակ, երբ լսում էր, թէ Լիզան, համր աղջիկը, երկար ժամանակ լալիս էր անքուն նստած և անհանգիստ լինում, կարծելով թէ հօրը մի բան է պատահել: Ծնողի քնքոյշ սրտի վրայ խիստ ներգործում էր մանաւանդ փոքրիկ աղջկայ դէպի ինքն ունեցած յարգանքի կորուստի երկիւղը:

Մօտենում էր սուրբ Մարիամի և սուրբ Լիւդվիկոսի տօնը. այդ օրը երկու սեռից էլ բազմաթիւ տօնաւորներ կային. ծաղիկները բեռներով էին ծախւում: Պիեռը ծաղիկների մեծ պաշար պատրաստելով, ուրախութիւնից զփում էր ձեռքերը, երբ հաշւում էր թէ որքան Փրանկ պէտք է մտնէր իր գրպանը: Եղանակը լաւ էր. Ակէնների

ընտանիքն որոշեց հիւր գնալ Փարիզի միւս արւարձանում, Արկէյլում, գտնւող պարտիզաւանի տունը. վճռեցին հետները վերցնել և Կապիին: Ծաղիկների մի մասը հաւաքելով, միւս մասն էլ ուռգելով, Պիեռը և իր որդիքը հազան տօն օրւայ շորերը և տակաւին գեղեցիկ հայրը, երեք հասուն երիտասարդները և երկու սիրուն օրիորդները, մանաւանդ Լիզան, իր կապտագոյն հագուստով, ծղօտի գլխարկով և մոխրագոյն տափակ կօշիկներով բոլոր անցորդների ուշադրութիւնն իրանց վրայ էին գրաւում. շատերը կանգնում էին և ժպտալով նայում յետևներին: Մեզ բաւականին լաւ պատուեցին.

ճաշեցինք դուրսը ազատ և մաքուր օդում: Նոր էինք վերջացրել ճաշը, երբ լսեցինք արեւմուտքից բարձրացող չարագուշակ կարկտաբեր ամպերի որոտմունքների ձայնը.

— Ի՛նչ դժբախտութիւն, գոչեց Պիեռը՝ տեղից վեր թռչելով. փոթորիկ կըլինի և բոլոր ջերմոցներս ու ածուներս կըփչանան. երեխայք, դէպի տուն, ասաց նա իր որդոցը, — աղջիկներս յանձնում եմ Րեմիին, դէհ, էլ ժամանակ չըպէտք է կորցնել:

ՍՏ. ՄԱՁՄԱՆԵԱՆՑ

(Կըշարունակւի)

գեղարւեստ

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

Պ. Կարա-Մուրզան օրերս գնաց Բաթում կոնցերտ տալու:

Սմոյա 13-ին երեքշաբթի, արքունի թատրոնում ի պատիւ Բուխարայի էմիրի, տրւելու է մի ներկայացում. խաղալու են Կըռթ-կըռթ թուրքերէն լեզուով և ապա լինելու է դիւերտիսմենտ: Հայ դերասաններից այդ ներկայացման մասնակցում է Աբէլեան, վրաց խմբից Ալեքսէ-Մեսխիս և ուսաց խմբից՝ Բիպի:

Արդէն մենք հաղորդել ենք, որ հայ դերասանները մտադիր են այս տարի թատրոնական գործը շարունակել ընկերական պայմաններով: Այժմ, ինչպէս լսում ենք, դերասանները վերջնական նիստ են ունեցել այս մասին և վճռել են շաբաթական մի ներկայացում տալ: Ներկայացումները ղեկավարելու համար վըճուած է հրաւիրել մի կողմնակի անձն, որ պէտք է կատարի բեմաստի պաշտօնը: Հրաւիրւում են նոյնպէս մի քանի կողմնակի անձինք ուսուցիչ տուար կազմելու և առհասարակ ներկայացումների մի քանի արտաքին գործերը կառավարելու համար: Բայց գլուխ կըզայ գործը, թէ չէ—

տակաւին դրական ոչինչ չի կարելի ասել: Խմբի գլխաւոր ոյժերից ոմանք մտադիր են, եթէ ընկերութիւնը չը կազմւի, գնալ գաւառները՝ ներկայացումներ տալու:

Յանկայի է, որ յարգելի դերասանների համակրելի ձեռնարկութիւնը, վերջապէս, գլուխ դայ: Կարծում ենք, որ այդ դժուար չէ, քանի որ մի քանի խոշոր դերեր հեռացրած են: Այն երկու բանասերները, որոնց մասին անցեալ անգամ ակնարկել էինք, ինչպէս լսում ենք, արդէն ստալարիդից հեռացրած են և նրանց փոխարէն գործին աջակցում են իսկապէս թատրոնական գործին հմուտ և անկեղծ սիրով վերաբերող անձինք: Ի դէպ, այդ մարդիկ ստատիկ վերաւորել են մեր անմեղ նկատողութիւնից և «Արձագանք» անունով թերթի մէջ մեր գէմ մի արշաւանք են սկսել: Յայտնի բան է, այդ մարդկանց վրայ մենք ուշադրութիւն չենք դարձնիլ, քանի որ նրանց անունները ինքն ըստ ինքեան արդէն պատասխան են իրանց հայհոյանքներին:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1

Շնորհակալութեամբ ոտացել ենք Խարկովի համալսարանի հայ ուսանողներից իրանց հրատարակութիւնների երկրորդ գրքից՝ Հենրիկ Սենկևիչի «Մանկօ երաժիշտը»:

Գրքից բովանդակութիւնը սրտառու է. իսկ թարգմանութեան լեզուն թէև վատ չի կարելի անւանել, բայց պատահում են այսպիսի խորթ դարձւածներ. — արդէն աշխատանքի դուրս եկաւ (էջ 4). մի կերպ ապրում էր օր օրի վրայ (էջ 5). Ինչ է նշանակում՝ հողմը նւագում էր քամի չի ժանկերի վրայ (էջ 7) կամ թէ ... նայում էր իր բոլոր փափագների նպատակին (էջ 12) և այլն:

Տպագրւած է Մ. Ռօտինեանցի տպարանում, Թիֆլիս, ունի 20 փութադիր էջ, գինը — 2 կոպէկ:

II

Թիֆլիսի Հայոց Հրատ. Ընկերութիւնից՝ № 80 հրատարակութիւնը — Սամուէլ Բալաղեանի «Դարւինիզմ» (նկարներով) (!). հանրամատչելի գիտնական գրադարան:

Հեղինակը բաւական պարզ և տափով պատմում է հուշակաւոր Դարւինի կեանքը և «ժանօթացում է ընթերցողին նրա հայեացքների միայն ամենագլխաւոր կէտերի հետ»: Ներկայումս ամբողջ Աւրոպան համակած լինելով «դարւինիզմով», պ. Բալաղեանի աշխատութեան երևան գալը ուրախալի և նպատակայարմար ենք համարում, մանաւանդ որ Դարւինի «մտքերը իրանց հսկայական թարմ ոյժով կենդանութիւն են տալիս չոր ու ցամաք դիտութիւններին, գեղարւեստին և փիլիսոփայութեանը...»

Հեղինակի լեզուն հարթ և

մատչելի է, բայց տեղ տեղ պատահում ենք այսպիսի սխալ դարձածներին. «ըստ մեծի մասին մեռած էին ընդ մի շտ» (էջ 37). «դա այն բացատրութիւններին է, որոնք ոչինչ չեն բացատրում» (էջ 65). «չնորհիւ այդ ընդհանուր մրցման ու կրօնին է (են) առաջ դալիս բնութեան մէջ առաջադիմութիւնը և զարգացումը» (էջ 139) և այլն: Իսկ բառերի սխալ գործածութիւն, սրբագրական և կէտադրական սխալներ շատ կան. «գործովիւնում» փոխ. ուղիւնում, ընտանեացրած — ընտանեցրած, քիչացնում—քչացնում, յետակայ—հետագայ, երկրագունտ—երկրագունդ, անփոփոմն—ամփոփումն. մի երեսում (26) մի տեղ՝ «ընտրուեց», յետոյ՝ «օրվայ հարց», քիչ ներքև՝ պարզում: Եւ այսինքն և-ի, ու-ի և վ-ի խառն գործածութիւն: Հրաւիրում ենք Հրատ. ընկերութեան ուշադրութիւնն այս խառնակութեան վրայ, թէ և դրանով, ի հարկէ, պ. Բալաղեանի աշխատութեան արժէքը չի նսեմանում:

Տպագրւած է Մ. Շարաձէի տպարանում Թիֆլիս, ունի 142 փորձագիր՝ էջ, գիրք՝ 40 կոպէկ:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիսում Հրատարակող «Արձագանք» անունով թերթը, լարձուկեղով «Տարազի» վրայ մի թատրոնական լուրի առիթով, ի միջի այլոց, «Հայհոյում է և՛ ինձ, կարծեղով, որ ես եմ «Տարազի» փոխ-խմբագիրը: Հրապարակօրէն յայտնում եմ, որ «Տարազի» փոխ-խմբագրի պատւաւոր պաշտօնը ինձ չի պատկանել երբէք և այժմ էլ չի պատկանում:

ԽՍԿԱՆՈՒՄ

8-ին սեպտեմբերի
Թիֆլիս:

ՄԵՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ

ՉԱՐԼՁ ԴԱՐԻՆ

Հռչակաւոր գիտնական-բնագէտ Չ. Դարւինը ծնւել է 1809 թ. փետ. 12-ին Անգլիայի Շրիւսբերի քաղաքում, ուր և անցկացրեց իր մանկութեան առաջին տարիները:

Չ. Դարւինն ամենալատ աշակերտներից մէկն էր, որովհետեւ Բիւտլերի ուսումնարանում ուր սովորում էր նա, ամենազիւաւոր տեղը բռնում էին հին լեզուները—լատիներէնը և յունարէնը, որ նա չէր կարողանում սովորել: Նրան միշտ հետաքրքրում էր բնութիւնը իր բազմատեսակ թռչուններով և բոյսերով: Հայրը ստիպւած նրան ուղարկեց Էդինբուրգի համալսարանը բժշկականութիւն սովորելու, սակայն այդտեղ էլ նա չըկարողացաւ աւարտել: Այդտեղ նա միայն ծանօթացաւ մի քանի նշանաւոր բնագէտների հետ, որոնք մեծ ազդեցութիւն ունեցան նրա վրայ: Նա յաճախում էր Էդինբուրգի գիտնական ընկերութիւնների նիստերին. չըջում էր ծովի ափերում և կենդանիներ բռնելով՝ ուսումնասիրում էր նրանց: Էդինբուրգի համալսարանից անցաւ Ամսթերդի համալսարանը որտեղ նա ծանօթացաւ պրոֆեսոր Գեներտի հետ, որը նշանաւոր բնագէտ էր և ապագայում մեծ նշանակութիւն ունեցաւ Դարւինի համար: Պրոֆեսորը շատ սիրեց Դարւինին և առանձին ուշադրութիւն էր դարձնում նրա վրայ: Քսաներկու տարեկան հասակում նա աւարտեց Ամսթերդի համալսարանը և պէտք է հօր ցանկութեամբ հոգեւորական դառնար, բայց բախտն ուրիշ կերպ էր անօրինել: 1831 թ. անգլիական կառավարութիւնը Ամսթերդիայի մօտերքը ուղարկելու էր մի նաւ՝ գիտնական նպատակով, նաւապետ Ֆիցրոյի առաջնորդութեամբ, որ մի խելօք մարդ էր, և ցանկացաւ իր գիտնական արշաւանքին մասնակցէ մի բնագէտ: Պրոֆեսոր Գեներտն այդ բանն իմանալով՝ խորհուրդ տուեց իր հետ վերցնել նորաւարտ Դարւինին: Այդ ճանապարհորդութիւնը, որ տեւեց հինգ տարի, մեծ

նշանակութիւն ունեցաւ Դարւինի գիտնական հետազոտութիւնների համար, որովհետեւ նա իր սեպական աչքերով ուսումնասիրեց աշխարհիս ամենաչքեղ Ֆլօրա և Ֆաունա ունեցող—արեւադարձային երկիրները: Դարւինն իր ճանապարհորդութեան ժամանակ մեծ ուշադրութեամբ ուսումնասիրեց Ատլանդեան ովկիանոսի կղզիները, ապա անցաւ Անգին, Կորդիլիէրի և Աւստրալիա: 1836 թ. վերադառնալով Անգլիա, նա իր հետ բերաւ կենդանիների և բոյսերի հաւաքած փողովածուներ: Այդպիսով Դարւինը ձեռք բերեց ահագին պաշար իր ապագայ գիտնական աշխատութիւնների համար: Նա հրատարակեց իր երկրաբանական հետազոտութիւնները, որոնք իսկոյն գրաւեցին գիտնականների ուշադրութիւնը և նա ընտրուեց երկրաբանական ընկերութեան քարտուղար:

1839 թ.ին նա ամուսնացաւ և ապրում էր մինչև իր մահը Լոնդոնից մօտիկ գտնւող Դուլնում: Նա ապահովւած էր նիւթապէս և ազատ միջոց ունէր լիովին անձնատուր լինելու իր գիտնական հետազոտութիւններին. նա շատ տոկուն էր, աշխատասէր և համբերող: Տասնութինը տարի հարցը լաւ ուսումնասիրելուց յետոյ, 1859 թ.ին հրատարակեց «Տեսակների ծագումը», որի լոյս տեսնելուց յետոյ բնագիտութեան համար սկսեց նոր դարեւորջան: 1867 թ. լոյս տեսաւ «Ընտանեցրած կենդանիները և մշակւած բոյսերը» երկու հատորով, իսկ 1871-ին նրա նշանաւոր գրածքը՝ «Մարդու ծագումը»:

Այդ աշխատութիւնները լոյս տեսնելուց յետոյ, Ներոպայում մեծ աղմուկ բարձրացաւ: Գիտնականների մի մասը Դարւինին երկինք էր բարձրացնում իր թէօրիայի համար, իսկ միւս մասն աշխատում էր ապացուցանել թէ նա անմիտ է և նրա վարդապետութիւնը՝ յիմարութիւն: Այս վերջինի հետ միացել էր անգլիական հոգեւորականութիւնը, որն նրան համարում էր «անասուած», «հերձաւոր», և այլն: Իսկ Դարւինը բնաւ ուշադրութիւն չէր դարձնում այդ վիճաբանութիւններին և շարունակում էր իր հետազոտութիւնները, մէկ մէկու ետեւից լոյս հանեց «Ջգա-

«ունութիւններ» արտայայտութիւն, և «Միջատակեր բոյսեր» և միւս նշանաւոր գրաւորքները: Թէև դարձիւնդնի նախագաղափարը պատկանում է Ալ. Ուոլլեսին, սակայն նա չըկարողացաւ հիմնաւոր փաստերով ապացուցանել, ինչպէս արաւ Պարւինը և իր ուսմունքը դրաւ հաստատուն հիմունքների վրայ:

Մինչև խոր ծերութիւն նա հետազոտութիւններ անելուց չէր դադարում և նոյննոր ծրարներ էր կազմում ապագայ հետազոտութիւնների համար, սակայն 1882 թւին ծանր հիւանդացաւ և նոյն թւի ապրիլի 19-ին ի տէր հանգեաւ: Նրան մեծ պատուով թաղեցին Վեստմինստերում, Նիւտոնի կողքին: Եւ այն հասարակութիւնը, որ ուզում էր քարկոծել անել, խոնարհեցաւ նրա մեծութեան առաջ և մեծ հանդիսով ու ջերմեռանդութեամբ գերեզման իջեցրեց հանձարեղ գիտնականի դիակը:

դպրոցական

Քաղաքիս 3-րդ գիմնադիւստում ուսումը կրակուի ամսոյս 19-ից, ուրովհետեւ գիմնադիւստ փոխադրել է նոր բնակարան և վերանորոգութիւնները դեռ չեն վերջացել: Գաւառացի աշակերտներից չատերը, որոնք այդ գիմնադիւստում սովորել են, վերադարձել են իրանց հայրենիք, իսկ մնացեալներն էլ Կովկասեան ուսումն. չրջանի հոգաբարձւի կարգադրութեամբ քաղաքիս չրջականերում աշակերտական զբոսանք են կատարելու:

Թիֆլիսի քաղաքային դուման որոշել էր քաղաքում բանալ երեք նոր ուսումնարան, որոնց նմանը արդէն գոյութիւն ունին քաղաքում: Կովկ. ուսումն. չրջանի հոգաբարձուն թոյլատրում է բանալ քաղաքային այդ ուսումնարանները, միայն թէ առարկաներն աւանդին ուսուցէն և ընդունին բոլոր ազգութիւններին պատկանող երեխաներ:

մանր յուրեր

Նրկրիս կառավարչապետ գեներալ-ադիւտանտ Շերեմետեւը երէկ Կիւլա-ւօդակուց ժամանեց Թիֆլիս:

„НОВ. ОБОЗ.“ հաղորդում է, որ Պետերբուրգից լուր է ստացւել քաղաքում թէ Թիֆլիսից Ալեքսանդրապօլ և Ղարս Կերկաթուղի շինելու խնդիրը իրագործւելուն մօտ է:

Ուրախութեամբ հաղորդում ենք, որ տիկին Մարգարիտ Ալեքսանեանը, նա՛ որ իր ձեռքով հրաշալի կերպով գրչագիր գրել էր ամբողջ աւետարանը և նւիրել ս. Եջմիածնին, որի գեղագիր ալբոմը հրատարակեց մի քանի տարի առաջ և «Աղբւր-Տարագին» էլ շարունակ աշխատակցում է ուղարկելով ծաղկատառեր և այլ նկարներ, Շուշում, Ղազանչեցոյց եկեղեցու մօտ գտնող իր սեպհական երկյարկանի քարաշէն տունը բազով, պարտիզով՝ 10—12 հազար ռուբլի արժողութեամբ, կտակում է Կովկ. Հայոց Բարեգործ. ընկերութեան՝ այն պայմանով, որ տան արդիւնքի կիսով ուսումն. ստանան՝ մի տղայ Դէ-որգեան ճեմարանում՝ ի յիշատակ իր Պետրոս ամուսնու, իսկ մի աղջիկ էլ Գայիանեան ուսումնարանում իր յիշատակին, արդիւնքի միւս մասը իբրեւ ամսաթոշակ դրւի Շուշի քաղաքի մի քանի զաւաճեալ չքաւորների: Անշուշտ, ուրիշներն էլ բարի օրինակ կառեն այրի Մ. Ալեքսանեանից և Կովկ. Հայոց միակ բարեգործ. ընկեր. դրամագլուխ մեծացնելուն կընպաստեն:

Նահանգապետ իշխան Շերաշիձէի նախագահութեամբ օրեքս կայացած նիստում ջնջեց Ախալցխայի քաղաքային իրաւասունների ընտրութիւնը, որովհետեւ Ախալցխայի քաղաքապետութիւնը էր աւել հրէաներին էլ մասնակցելու ընտրութիւններին, մինչդեռ հրէաները Ռուսաստանում ինքնավարական հաստութիւններում

ընտրելու և ընտրւելու իրաւունքից զրկւած են:

Ձմեռը Շուշում և նրա չրջակայքում սկսւել է. չրջակայ լեռները՝ Քիրս, Մուս ծածկւած են ձիւնով: Թիֆլիսումն էլ եղանակը բաւական զովացել է և գիշերները խոնաւ ու զգալի ցուրտ է:

Ս Ո Ւ Ր Հ Ա Ն Դ Ա Ն

«Մ ու Ր ճ ի» խմբագրութեան Ձարմանում ենք, որ մեր մի թեթեւ բարեկամական նկատողութիւնը «Մուրճի» հրատարակութեան մասին առիթ է տւել ձեզ, պ. Արախանեանց, նւիրել մեզ մի ընդարձակ յօդւած, ուր շօշափում էք մեր աշխատակից Իսկանդարի պատիւը: Մենք միշտ ցաւել ենք, որ «Մուրճը» արհամարհւած է մեր ամբողջ մասնակց: Արդարև վեց տարի է «Մուրճը» գոյութիւն ունէ և ոչ մի լրագիր չէ խօսում մեր միակ ամսագրի մասին և, եթէ խօսում են, դժբախտաբար, աշկարայ արհամարհանքով են խօսում: Միակ թերթը, որ այս դէպքում բացառութիւն է կադմել, եղել է „НОВ. ОБОЗ.“ լրագիրը, որ ուշադրութիւն է դարձրել «Մուրճի» վրայ: Իսկ «Տարագը» նւիրել է նրան ընդարձակ յօդւածներ: Այժմ, ինչպէս տեսնում ենք, պ. Արախանեանց, ձեզ խիստ դուր չէ գալիս, երբ ձեր ամսագիրը ուշադրութեան է առնւում: Այդ երևում է ձեր վերջին հայհոյանքներից «Տարագի» և նրա աշխատակից Իսկանդարի դէմ: Սակայն դուք դրանով չէք շատանում և դիպչում էք մեր միւս աշխատակից Շիրվանզադէի պատիւին: Պարտք ենք համարում նկատել, որ դուք շատ երախտամոռ էք գտնւում մեր երիտասարդ վիպասանի վերաբերմամբ: Յիշեցնում ենք ձեզ,

որ Շիրվանզադէն իր «Ար-
սէն Իմաքսեան» վէպով ստի-
պեց ձեր ընթերցողներին
կարդալ «Մուրճ», որի թերթերը
մինչև այդ ժամանակ, ինչպէս
և այսօր, մնում էին չըկտրած:
Լաւ կըլիէ՛ր, որ դուք
բացատրէիք մի հանգամանք,
ինչից է, որ ոչ մի շրինաւոր
աշխատակից երկար ժամանակ
չէ մնում «Մուրճի» մէջ:

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

տեղեկատու

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՀԻՒՆԳԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԳԵԱՆԻ

(Կ ու կ ի ա, Վ օ ր օ ն ց ո լ ի ա ր-
ձ ա ն ի հ ա ն դ է ալ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն
օր, բացի կիրակի օրերից:

Ա Ռ Ա Ի Օ Տ Ն Ե Ր Ը՝

Բ. Ա. Ն ա ա ս ար դ ե ա ն—11—
12 ժ. վարարութեան և վիճակա-
կան (սիֆիլիս) հիւանդութիւններին:

Կ. Մ. Չ ի կ ո լ ա ն ի—9—10½ ժ.
աչքի և նեարդային հ.

Դ. Գ. Բ ու դ կ ո լ ս կ ի—10½—
11½ ժ. ներքին, երեխայոց և կա-
նանց հ.

Ի. Ֆ. Պ ր օ տ ա ս ե ի չ—11½—12½
ժ. ականջի, կոկորդի, բերի և կրծքի
հ.

Կին-բժիշկ Տ ու ր ք ո լ ի չ—12½—
1 ժ. կանանց հ.

Ա, Պ. Կ ա ր ա ա լ ե տ ե ա ն—1—1½
ներքին և երեխայոց հ.

Ե Ր Ե Կ Ո Տ Ն Ե Ր Ը՝

Բ. Ն. Ն ա ա ս ար դ ե ա ն—7—7½
ժ.

Ի. Ա. Ֆ ր ա ն ց ի ու ա—7—7½ ա-

կանջի, կոկորդի և բերի ու նեարդա-
յին հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և
ուրբաթ.

Ա. Գ. Գ ու ր կ օ ք ի մ ի-խոշորացու-
ցական հետազոտութիւն է անում
մէզի, խիսի, արեան, կաթի մէջ և
այլն:

Վճար 50 կ.: Համախորհուրդի
(կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար
առանձին:

Հիւանդանոցումը ընդունում են
և գիշերօթիկ հիւանդներ:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապ. Ն ա ա ս ար դ ե ա ն:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

և շուտով լոյս կըտեսնի

Լ ՈՒՄԱՅԻ

«ԳԱՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔԸ»

վերնագրով վէպը:

(3—2)

ՆՈՐ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

ՀԱՅՈՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

«ՀԱՅՈՑ ԼԵՋՈՒ»

առաջին տարի

կազմեց

Յ. ՀԱՂԱՐԵԷԳԵԱՆ

(5—2)

«Ա. Ղ. Բ. Ի. Ի. Ր. Տ. Ա. Ր. Ա. Ձ. Ի»

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԳՐԱՍԵՆՆԵԱԿԸ տեղափոխուել են ԲԱՐՈՆ-
ՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ տ. Սահակեանի, վերին յարկ: Բաց է ամեն օր սուա-
ւօտեան ժամը 10-ից մինչև 2-ը կէսօրից յետոյ, իսկ տօն և կի-
րակի օրերը առաւօտեան 10-ից մինչև 11-ը:

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

պատկերը ճեմապակու վրայ

Հատը 3 ը., ճանապարհածախսով 4 ը.

Դիմել՝ Тифлис, АГБИОРЪ-ТАРАЗЪ.

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ի

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԻԿԻ

ՆՈՐ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՊԻԿ ԵՒ ԹՈՌՆԻԿ

Գ Ի Ր Ք Ը

Գինն է 60 կոպ.

Յանկացողները լարեհաճեն դիմել Մոյր Աթոռոյ Տպարանական
Վարչութեան:

Վաճառուում են

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

1) ԽՕԼԵՐ, վողբելի մէկ արար-
ւածով, գինն է 10 կ.

2) ԱՐԻՈՒԹԵԱՆ ԹԵԻԵՐԸ, պատ-
կերազարդ (թարգ.) գինն է 30 կ.
Դիմել՝ «Տարազի» խմբագրութեան:

ՈՎ ՅԱՆԿԱՆՈՒՄ Է

Կարճ միջոցում ֆրանսերէն ԿԱՐ-
ԴԱՆ, ԳՐԵԼ և մի քանի ամսւայ
ընթացքում կանոնաւոր խօսքի
սովորել, թող դիմէ «Տարազի»
խմբագրութեան, պ. Արշակ Մե-
րաբեանին: (5—5)

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ի Ո Ւ Մ Ե Ն

Հետևեալ մեծադիր պատկեր-

	ները.	Բ.	Կ.
ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԻԿ	»	50	
ԳԱՄԱՌ-ԲԱՐԻՊԱ	»	40	
ԲԱՖԹԻ	»	40	
Պ. ԱԳԱՄԵԱՆ	1	»	
Գումարով առնողներին գիշումն կը- լինի: Ուղարկուում է և վերադիր վճա- րով:			

Դիմել՝ Тифлисъ, Саркису Сого-
монянцу.

ՇԻՐՎԱՆՋԱԴԷ

ԱՐՄԷՆ ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

Վ Է Պ Ը

Վաճառուում է հեղինակի մօտ՝
Тифлисъ, Ширванзадэ.

Ճանապարհածախսով գինը 1
ր. 50 կ. (0—6)

*****

Ազգիս Վեհափառ Հայրապետը հրամայել է դորձադրել
հայկական դպրոցներում որպէս ձեռնարկ, իմ աշխատասիրած
«**ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱ-
ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔԸ**»

Յայտնելով այս ի գիտութիւն դպրոցական վարչու-
թեանց՝ խնդրում ենք ցանկացողներին առ այժմ դիմել ուղ-
ղակի մեզ այս հասցէով. ԹԻՖԼԻՍ, Ելիզաւէտեան փողոց,
տուն № 45:

Դիրքը կազմած է և արժէ՝ 1) հատով գնողներին 60
կ., 2) տասնից մինչև յիսուն գնողներին 55 կ., 3) յիսու-
նից մինչև հարիւր գնողին 50 կ., 4) դպրոցական վարչու-
թիւնից վկայւած չքաւոր աշակերտներն ու աշակերտուհի-
ները կարող են վճարել 40 կ.: Ճանապարհածախսը գնող-
ները վրայ է:

25—5 Սարգիս քահանայ Բէգնազարեանց
*****

ԱՂԲԻՒՐ և ՏԱՐԱՁ

Շարունակուում է ներկայ թւականի բաժանորդագրութիւնը և բաց-
ւած է երկրորդ կիսամեակինը:

ԱՂԲԻՒՐԻ տարեկան գինը 3 ր. է, կես
տարւանը 2 ր., **ՏԱՐԱՁԻՆԸ** տարեկան 6
ր., կես տարւանը 3 ր.:

Նոր բաժանորդը կարող է ստանալ բոլոր լոյս տեսած №№-ը ա-
ռանց բացառութեան:

Պրէմիաներ ստացող բաժանորդը, բացի բաժանորդագինը՝ պէտք է
ուղարկի Ա Ղ Բ Ի Ւ Ր Ի համար 1 ր., Տ Ա Ր Ա Ձ Ի 4 ր.:

Հասցէն՝ Тифлисъ, редакция „Агбюръ“ կամ „Таразъ“.

ԱՐԻՍՏԷԱԿՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆԱԿ. ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ծախուում է յայտնի գրավաճառանոցներում,

Բազու ԱՐՕՐ տպարանում: Գինը 1 ր.